Auteur: **Paul de Graaf**

VOEDSELBOS KRALINGEN.

TUIN- EN LANDSCHAPSARCHITECTUUR HEEFT ALTIJD ONZE VERHOUDING TOT DE NATUUR WEERSPIEGELD. VERANDERENDE INZICHTEN – MET NAME AFKOMSTIG UIT ECOLOGIE – VRAGEN OM EEN OPENBAAR GROENONTWERP DAT DEZE INZICHTEN INCORPOREERT EN VERTAALT IN EEN BETEKENISVOLLE VORM. FOREST GARDENING IS ZO'N VORM EN DIT CONCEPT VOOR EETBAAR GROEN BEGINT TE WORTELEN IN EN OM NEDERLANDSE STEDEN[1].

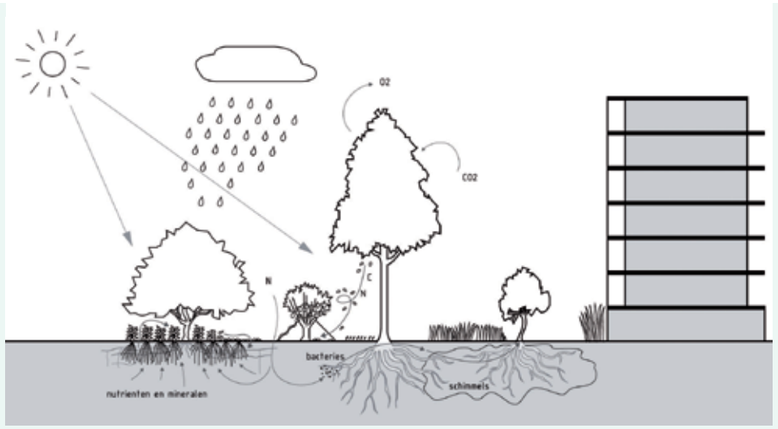
ROTTERDAMS FOREST GARDEN NETWERK

In 2012 is Rotterdams Forest Garden Netwerk opgericht om forest gardens in de stedelijke context te ontwikkelen en realiseren. RFGN verenigt professionals uit uiteenlopende disciplines van landschapsarchitectuur tot dendrologie, en van groenaanleg tot participatiemanagement. Het team combineert ontwerp, uitvoering en beheer van forest gardens en kan dit in samenwerking met andere partijen in haar netwerk koppelen aan sociale en milieutechnische stedelijke doelen.

FOREST GARDENING IN EN OM DE STAD

IMPRESSIE FOREST GARDEN OMMOORD (UIT: RUIMTE VOOR STADSLANDBOUW IN ROTTERDAM).

DOORSNEDE FOREST GARDEN OMMOORD (VRIJ NAAR MARTIN CRAWFORD).

'Forest gardening' of 'food forestry' is een groenconcept waarin een ecosysteem van bomen, struiken en planten wordt opgebouwd (voedselbos) dat zichzelf op basis van natuurlijke principes in stand kan houden, maar wel gericht op teelt van waardevolle producten als voedsel, medicinale stoffen en (bouw)materialen. Deze combinatie maakt het mogelijk om onderhoud en beheer van de openbare ruimte te beperken en toegevoegde waarde te creëren. Die toegevoegde waarde bestaat naast genoemde producten uit diensten voor de stad op het gebied van biodiversiteit, klimaatbeheersing, educatie en recreatie. Daarnaast kan 'forest garden' de manier waarop we denken over ontwerp, aanleg en beheer van openbaar groen veranderen.

ORGANISCHE ONTWIKKELING

In de ruimtelijke ordening ontstaat steeds meer interesse voor organische of natuurlijke gebiedsontwikkeling. Daarbij wordt de wijk of het gebied als sociaal systeem bekeken dat door werken met lokale actoren, een open planproces en relatief kleinschalige, soms tijdelijke ingrepen tot een meer continue en beter gedragen ontwikkeling leidt. In het ontwerp van de buitenruimte ontmoeten deze twee zienswijzen, de wereld als natuurlijk en als sociaal systeem, elkaar. Kunnen we een park laten groeien in plaats van (in een keer) aanleggen? En kunnen bewoners en andere actoren daar een grotere rol in spelen?

STEDELIJK GROEN IN VERANDERING

Het begrip van wat groen in de stad betekent, hoe het er uit moet zien en de functies die het kan vervullen in en voor de stad is in ontwikkeling. Terwijl het belang van groen in de stad steeds breder wordt onderkend, staat het groenbeheer in de stad onder druk. Het streven naar een actieve rol van burger en ondernemer in het beheer van de openbare ruimte lijkt in sommige gevallen te worden beperkt door een overheid die enerzijds wil bezuinigen en anderzijds de regie wil houden. Ondertussen wordt het groen eenvormiger en schraler, in ecologisch zowel als esthetisch opzicht, in overeenstemming met dalende budgeten en navenante niveaus van beheer. Fenomenen als stadslandbouw, stadsnatuur, tijdelijk beheer spelen hier op in, soms met botsende ideeën en doelstellingen: 'rommelige' bottom-up participatie versus strak centraal onderhouden groen; natuurlijke ontwikkeling versus cultivatie van gewassen.

EXPERIMENTEERRUIMTE

Het spanningsveld tussen veranderend wereldbeeld, veranderende behoeftes en een nieuwe economische werkelijkheid vraagt om een omslag in denken over stedelijk groen.

De 'forest garden' is een kansrijke vorm om bruggen te slaan tussen polen in het hierboven beschreven spanningsveld. Tussen burgerinitiatieven en gemeente; tussen stadsecologie en stadslandbouw en tussen organische gebiedsontwikkeling en de 'schoon, heel en veilig'-benadering die het huidige openbaar groenbeheer kenmerkt.

Het concept biedt – zowel letterlijk als figuurlijk – een gelaagde benadering van stedelijk groen. In de letterlijke, ruimtelijke zin is een 'forest garden' een driedimensionale structuur opgebouwd uit

PAUL DE GRAAF, Paul de Graaf Ontwerp & Onderzoek in Rotterdam. Paul is architect, onderzoeker en systeemdenker. Paul houdt zich bezig met de theorie en praktijk van de integratie van duurzame principes en eco-technologie in de leefomgeving. Hij is een van de oprichters van expertisegroep stadslandbouw Eetbaar Rotterdam en initiatiefnemer van het Rotterdams Forest Garden Netwerk. Meer weten? **www.pauldegraaf.eu.**

NOTEN

[1] Omdat het Engelse 'forest garden' meer genuanceerd en accuraat is dan het Nederlandse 'voedselbos' houden we de Engelse term aan. 'Forest' verwijst naar randstedelijk gebruiksbos (vergelijkbaar met de Hout in Haarlemmerhout) en 'forest gardening' streeft een half-open bosrand-achtige conditie na voor optimale combinatie van gelaagdheid en zontoetreding in onze klimaatzone.

[2] Zie ook de studie "Ruimte voor Stadslandbouw in Rotterdam": **http://www.pauldegraaf.eu/downloads/RvSL/RvSL PdeGraafO&O-2011.pdf**

FOREST GARDENS IN NEDERLAND

De ‘forest garden‘ is geïnspireerd op tropisch voedselsystemen, vaak gericht op zelfvoorziening, die gebruik maken van een combinatie van meerjarige gewassen (poly-culturen). Geïntroduceerd op onze breedtegraad door Robert Hart is het als systeem met name door Martin Crawford en zijn Agro-forestry Trust verder ontwikkeld.
In de stad is het fenomeen nog relatief nieuw al verwijzen namen als Plantage en Lange Poten naar een tijd dat de openbare ruimte een grote stadskwekerij was.
Er zijn natuurlijk wel al experimenten met eetbaar openbaar groen (Zoetermeer heeft al decennia fruitbomen in haar openbare ruimte), maar die zijn meer vanuit botanie en tuinontwerp opgezet en niet vanuit de ecologische samenhang die de forest garden zo bijzonder maakt. Het door stichting wAarde in 2004 gelanceerde smulbos werd gepresenteerd als eetbaar bos gericht op de ‘multiculturele bevolking‘ en mede door tendentieuze berichtgeving in de publieke opinie afgebrand, voor het kon worden gerealiseerd. In 2009 is Wouter van Eck op 2,5 hectare bij Groesbeek met Pieter Jansen gestart met de aanleg van Voedselbos Ketelbroek, met inmiddels een zeer grote collectie houtige soorten, het tot op heden grootste en meest ambitieuze voedselbos. Als Foodforestry Nederland werkt Van Eck met Xavier San Giorgi inmiddels ook aan de aanleg van voedselbossen in en om de stad, o.a. in Beek-Ubbergen en Voedselbos Kralingen. Eetbaar Rotterdam promoot sinds 2009 de ‘forest garden’ als een van de kansrijke vormen van stadslandbouw.

VOEDSELBOS KRALINGEN.

vier tot zeven productieve lagen van boomtop tot wortelzone. In de figuurlijke zin is het een op meerdere niveaus functionerende groene omgeving, die locatiespecifiek kan worden ingepast.

AAN DE SLAG

Sinds een aantal jaren wordt in Nederland gepionierd met ‘forest gardens‘. Inspiratie komt uit de permacultuur en van pioniers als Martin Crawford. Vanuit Rotterdam werkt het Rotterdams Forest Garden Netwerk (RFGN) aan de ontwikkeling en realisatie van Forest Gardens in en om de stad. Het RFGN richt zich op kansrijke locaties, van binnenstedelijk tot randstedelijk, elk met hun eigen locatiegebonden kansen en uitdagingen[2)].

Zo bieden de recreatiegebieden aan de rand van de stad kansen voor een combinatie van productie, educatie en bevorderen van biodiversiteit, waar op langere termijn een verdienmodel voor ‘forest gardeners‘ (voedselboswachters) uit kan rollen. Een locatie bij Vlaardingen wordt ontwikkeld tot productieve randstedelijke forest garden. Gelegen aan de rand van Midden-Delfland wordt ook samenwerking met boeren gezocht. Bij gebleken succes kan het experiment worden opgeschaald.

In de stad liggen zowel kansen in het openbaar groen als in publiek toegankelijk tuinen en parken in privé-bezit. Op de Voedseltuin Schiedam is naast de klassieke moestuin een kleine diverse forest garden ingericht, en als onderdeel van het particuliere initiatief Natuurtalent – een op de wijkgericht sociale onderneming op een voormalige Educatieve Tuin – is een op productie gericht voedselbos aangelegd.

‘PLUK DE VRUCHTEN VAN EETBARE STADSNATUUR’

De openbare ruimte biedt kansen voor de forest gardening als manier om de kwaliteit van het groen en de betrokkenheid van de bewoners te verhogen, zoals in het Voedselbos Kralingen, aangelegd met geld van de deelgemeente en onderhouden door vrijwilligers.
Nieuwe projecten zijn onderweg. Op dit moment is RFGN in gesprek met Arboretum Trompenburg.

rfgn.nl
voedselbos.nl
www.voedselboskralingen.nl
www.foodforestry.nl